

**ПРОГРАМА
«НОВЕ ПРАВОСУДДЯ»**

**УНІВЕРСИТЕТ
ПІВДЕННОЇ КАРОЛІНИ**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ
ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**Навчальний план (силабус) сертифікатної програми «Практичний курс з
верховенства права» (правовладдя)**

День 1: Сучасні підходи до поняття верховенства права (правовладдя)

Опис

Верховенство права (правовладдя) – це широке поняття. Втім, просте визначення йому дати складно, а також може бути нелегко зрозуміти, як саме взаємодіють політичні системи, держави, економіки і суспільства. До того ж, для багатьох країн, у тому числі і для України, верховенство права (правовладдя) є пріоритетом у порядку денному державної політики. Агенції з розвитку, міжнародні фінансові інституції та постійно зростаюча мережа неурядових учасників не ігнорують цієї теми, намагаються виміряти ступінь реалізації та прагнуть його підтримувати. Під час цього дня буде розглянуто певні ключові засадничі питання про верховенство права, у тому числі ймовірно походження, визначення, ключові результати і ризики унаслідок його відсутності.

Сесії в рамках дня 1

Сесія 1 (90 хв.) – Верховенство права (правовладдя): витоки, еволюція та труднощі в розумінні.

- ❖ *Викладач:* Суддя Сергій Головатий
- ❖ *Темі:* Античне коріння верховенства права (правовладдя). Розвиток верховенства (правовладдя) права у середньовіччі. Нові концепції як передумова формування доктрини верховенства права (правовладдя). Британська доктрина верховенства права (правовладдя). Спроби професора Дайсі дати визначення поняттю верховенство права (правовладдя). Німецька доктрина правової держави («Rechtsstaat»): правова держава на протигагу поліцейської держави («Rechtsstaat» vs. «Polizeistaat»). Інші доктрини з континентальної Європи, пов'язані з верховенством права. Принцип верховенства права (правовладдя) у діяльності міжнародних організацій.

- ❖ *Форма подачі:* Лекція.

Сесія 2 (90 хв.) – Визначення поняття верховенства права (правовладдя).

- ❖ *Викладач:* Джоел Семуельс і Наталія Петрова
- ❖ *Теми:* Чому поняттю «верховенство права» (правовладдя) складно дати визначення? Які існують визначення (напр., інструменталістське/функціоналістське)? Як реалізовується верховенство права?
- ❖ *Форма подачі:* Лекція.

Сесія 3 (90 хв.) – Чому питання верховенства права (правовладдя) є важливим (і де його не існує) в Україні.

- ❖ *Викладачі:* Джоел Семуельс і Олена Уварова.
- ❖ *Теми:* Чому верховенство права (правовладдя) важливе для держави. Хто від нього виграє і як? Як підходили до цього питання судові та інші установи? Наскільки актуальне верховенство права (правовладдя) для України? Де воно відсутнє або потребує більшої підтримки?
- ❖ *Форма подачі:* Лекція, аналіз практичних прикладів, модервана дискусія.

Сесія 4 (90 хв.) – Верховенство права (правовладдя) і влада (державна та інші недержавні організації – багатонаціональні корпорації, донори.)

- ❖ *Викладачі:* Джоел Семуельс і Олена Уварова.
- ❖ *Теми:* Який зв'язок між верховенством права (правовладдя) і владою? Хто основні гравці, крім держави, які забезпечують дотримання верховенства права (правовладдя)? Чи право фундаментально обмежує чи уповноважує реалізацію влади?
- ❖ *Форма подачі:* Лекція, модервана дискусія, практична вправа.

Закінчення дня: Підведення підсумків, повторення, обговорення домашнього завдання, питання/відповіді.

Навчальні результати

Після сьогоднішньої дискусії і презентацій учасники будуть:

- Узагальнювати в контексті історичного розвитку місце концепції верховенства права (правовладдя)
- Розуміти, які соціальні феномени призвели до виникнення ідеї, що усі підкоряються праву
- Визначати етапи еволюції верховенства права (правовладдя) від доктрини до принципу
- Розуміти різноманітні підходи до визначення поняття верховенства права (правовладдя), та загальноприйнята характеристика є нечіткою
- Вміти тлумачити зміст принципу верховенства права (правовладдя) та застосовувати його у своїй щоденній діяльності
- Розуміти до яких наслідків призводить відсутність верховенства права (правовладдя)
- Оперувати знаннями про ключові політичні, управлінські та соціальні переваги через застосування верховенства права (правовладдя)
- Узагальнювати історію зусиль на удосконалення верховенства права (правовладдя), зокрема в Україні
- Аналізувати поняття недержавного правового регулювання, яке завжди розглядається в контексті концепцій саморегулювання, правового плюралізму та глобалізації
- Розуміти роль поза урядових організацій (транснаціональних корпорацій, політичних партій, релігійних організацій, етнічних спільнот, онлайн спільнот, тощо) у захисті прав людини та збереженні верховенства права (правовладдя)
- Розуміти роль верховенства права (правовладдя) у правовому регулюванні на рівні неурядових організацій

День 2: Ключові елементи та фундаментальні засади верховенства права (правовладдя) в порівняльній перспективі

Опис

Як перейти від теорії до практики? На міжнародному рівні декілька інституцій просувають стандарти для існування верховенства права (правовладдя), а також ставлять цю вимогу для свого членства. Як повинні діяти держави, які прагнуть «покращити» свою практику застосування верховенства права (правовладдя)? Як реалізовується міжнародний принцип верховенства права (правовладдя) на національному рівні? Сесії цього дня розглядатимуть ці питання саме крізь таку призму, а також будуть обговорюватися порівняльні підходи до основних критеріїв верховенства права (правовладдя), в тому числі розподіл влади та пропорційний підхід.

Сесії в рамках дня 2

Сесія 1 (90 хв.) – Включення міжнародного принципу верховенства права у національне право.

- ❖ *Викладачі:* Джоел Семуельс і Юрій Барабаш.
- ❖ *Теми:* Як інші держави «вибудовують» верховенство права (правовладдя)? Яку роль відіграють міжнародні стандарти в національному законодавстві? Які використовуються механізми для запровадження цих принципів? Які висновки можна зробити з цих підходів? Які існують в Україні середовища, щоб прийняти деякі з цих принципів та у яких сферах цього вже досягнуто?
- ❖ *Форма подачі:* Лекція, модерована дискусія.

Сесія 2 (90 хв.) – Порівняльні підходи до пропорційності

- ❖ *Викладачі:* Джоел Семуельс і Юрій Барабаш.
- ❖ *Теми:* Пропорційність – це один з ключових елементів верховенства права (правовладдя). Як до питання пропорційності підходять різні суди? Які проблеми викликають підходи до цих судів? Як вирішуються ці проблеми? Чи відповідають ці підходи кращим практикам встановлення верховенства права (правовладдя)?
- ❖ *Форма подачі:* Лекція, аналіз практичних прикладів, модерована дискусія.

Сесія 3 (90 хв.) – Роль професійних інституцій у встановленні та забезпеченні верховенства права (правовладдя).

- ❖ *Викладачі:* Стівен Остерміллер і Джоел Семуельс.
- ❖ *Теми:* Які основні інституції є основоположними стовпами верховенства права (правовладдя)? Як вони дотримуються цілей верховенства права (правовладдя)?

Під час цієї сесії буде розглянуто унікальні ролі, протиріччя і обов'язки ключових інституцій у встановленні і дотриманні верховенства права (правовладдя).

- ❖ *Матеріали:* Коротка лекція; вправи в малих групах, слайди.
- ❖ *Форма подачі:* Модерована дискусія, реальні кейси, обмін досвідом.

Сесія 4 (90 хв.) – Розподіл влади та практичні виклики такого розподілу.

- ❖ *Викладачі:* Джоел Семуельс, Юрій Барабаш і Наталія Петрова.
- ❖ *Теми:* Як іншим країнам вдається збалансувати відносини між виконавчою і судовою гілками? Який характер цієї взаємодії між виконавчою і судовою гілками в Україні? Які труднощі виникають унаслідок такої взаємодії? Як долають ці труднощі інші країни, і як це впливає на верховенство права (правовладдя)?
- ❖ *Форма подачі:* Лекція, інтерактивний діалог з фасилітатором, практична вправа.

Закінчення дня: Підведення підсумків, повторення, обговорення домашнього завдання, питання/відповіді.

Навчальні результати

Після сьогоднішньої дискусії і презентацій учасники будуть:

- Розглядати, яким чином принцип верховенства права (правовладдя) впроваджено у національне законодавство України, а також - де можливе подальше його впровадження
- Аналізувати як принцип верховенства права (правовладдя) застосовано у національному законодавстві інших обраних країн
- Розуміти важливість принципу пропорційності і його актуальності
- Застосовувати тест на пропорційність у своїй щоденній діяльності, як передбачено міжнародними стандартами
- Обговорювати найбільші професійні інституції, які вважаються основоположними стовпами верховенства права (правовладдя)
- Розглядати, як вони здійснюють діяльність в інших країнах та в Україні
- Активно залучатись до діяльності окремих професійних установ з метою посилення верховенства права (правовладдя)
- Розуміти важливість та значення розподілу владних повноважень в Україні для забезпечення верховенства права (правовладдя) в країні
- Аналізувати роль кожної гілки влади у підсиленні верховенства права (правовладдя), а також навчитись використовувати систему стримувань і противаг з метою уникнення неналежного впливу на інші гілки влади та втручання у їх сфери

День 3: Права людини та їх захист (Частина I).

Опис

«Права людини» - це гарантовані правом права, які вважаються такими, що носять універсальний характер. Вони захищають окремих осіб та групи осіб від дій, які порушують або обмежують певні основоположні свободи і основоположну людську гідність. Більшість прав людини походять із Всесвітньої декларації прав людини ООН та міжнародних договорів, які детальніше тлумачать її положення. До того ж, регіональні органи, такі як Рада Європи, Африканський Союз, Організація американських держав прийняли регіональні конвенції, які віддзеркалюють і деталізують права з інструментів ООН. У сукупності ці міжнародні документи, разом з низкою декларацій та інших недовірливих інструментів, складають те, що широко визначається як право у сфері прав людини, яке займається багатьма аспектами життєдіяльності людини.

Верховенство права (правовладдя) передбачає безпосереднє надання основоположного захисту особам. Під час цієї сесії буде розглянуто види захисту прав людини, передбачені міжнародним правом. Які основні джерела міжнародного права, які захищають права людини? Які ці права і як багатосторонні міжнародні договори їх захищають? Як глобальні інструменти прав людини, наприклад, Європейська конвенція з прав людини, працюють у національному законодавстві?

Сесії в рамках дня 3

Сесія 1 (90 хв.) – Огляд та застосування стандартів прав людини на практиці. Частина I.

- ❖ *Викладачі:* Джоел Семуельс і Олена Уварова.
- ❖ *Теми:* Що таке міжнародні права людини і як вони гарантуються? Як міжнародні зобов'язання застосовуються в українських судах? Які виклики застосування і ефективності?
- ❖ *Форма подачі:* Лекція, модерована дискусія.

Сесія 2 (90 хв.) – Огляд і застосування стандартів прав людини на практиці. Частина II.

- ❖ *Викладачі:* Джоел Семуельс і Олена Харитонova.
- ❖ *Теми:* На основі реального практичного прикладу, пов'язаного з довічним позбавленням волі, проаналізуйте, як міжнародні стандарти захисту прав людини надають дороговкази для формування національного законодавства.
- ❖ *Форма подачі:* Лекція, робота у групах, модерована дискусія.

Сесія 3 (90 хв.) – Європейський підхід до забезпечення доступності правосуддя.

- ❖ *Викладачі:* Джоел Семуельс і Тетяна Цувіна.
- ❖ *Теми:* Що означає доступ до правосуддя в теорії і на практиці? Як міжнародні стандарти захисту прав людини впливають на доступ до правосуддя?
- ❖ *Форма подачі:* Лекція, аналіз прикладів, модерована дискусія.

Сесія 4 (90 хв.) – Європейська конвенція з прав людини та право на справедливий судовий розгляд.

- ❖ *Викладачі:* Стівен Остерміллер і Тетяна Цувіна.
- ❖ *Теми:* Як Стаття 6 Європейської конвенції з прав людини захищає право на справедливий суд? Які обмеження вона накладає на державних суб'єктів? Які слід ввести зміни, щоб забезпечити право на справедливий суд?
- ❖ *Форма подачі:* Модерована дискусія, практична вправа.

Закінчення дня: Підведення підсумків, повторення, обговорення домашнього завдання, питання/відповіді.

Навчальні результати

Після сьогоднішньої дискусії і презентацій учасники будуть:

- Вміти визначати головні джерела міжнародних норм у сфері прав людини
- Знати базові механізми захисту прав людини, які запроваджено цими джерелами
- Вміти розкривати роль міжнародних стандартів у сфері прав людини для судової та іншої юридичної практики
- Визначати основні джерела міжнародних стандартів прав людини та виклики верховенству права (правовладдю) на сучасному етапі
- Описувати механізм дії інструментів захисту прав людини
- Навчені застосовувати міжнародні стандарти прав людини у національному законодавстві та практиці
- Розуміти базовий європейський підхід щодо забезпечення доступу до правосуддя відповідно до ЄКПЛ та практики ЄСПЛ
- Застосувати на практиці тест на пропорційність у справах, де порушено право на справедливий судовий розгляд
- Розуміти, як право на справедливий судовий розгляд реалізовується в рамках успадкованого українською правовою системою формалізму
- Визначати обставини, за яких формалізм перешкоджає доступу до правосуддя

День 4: Права людини та їх захист (Частина 2).

Опис

Сьогодні учасники продовжуватимуть заглиблюватися в те, як застосовуються міжнародні принципи в національному законодавстві України. Чи стосується міжнародні види захисту прав людини лише кримінальних справ? Якщо ні, то на які інші сфери права та діяльності людини це впливає, і як саме? Сьогодні будемо розглядати, як питання міжнародного права у сфері захисту прав людини впливають на комерційні справи. Учасники також будуть обговорювати, як міжнародні стандарти застосовуються у випадках громадських заворушень або конфлікту.

Сесії в рамках дня 4

Сесія 1 (90 хв.) – Права людини та бізнес.

- ❖ *Викладачі:* Стівен Остерміллер і Олена Уварова.
- ❖ *Теми:* Відповідальність бізнесу з огляду на норми захисту прав людини у різних контекстах.
- ❖ *Форма подачі:* Лекція, аналіз практичних прикладів, модерована дискусія.

Сесія 2 (90 хв.) – Стандарти щодо протидії дискримінації, част. 1.

- ❖ *Викладачі:* Стівен Остерміллер, Олена Уварова, Олена Харитонова.
- ❖ *Теми:* Права людини, дискримінація в комерційній діяльності.
- ❖ *Форма подачі:* Лекція, робота у групах, модерована дискусія.

Сесія 3 (90 хв.) – Стандарти щодо протидії дискримінації, част. 2.

- ❖ *Викладачі:* Стівен Остерміллер, Олена Уварова, Олена Харитонова.
- ❖ *Теми:* Антидискримінаційні стандарти, суспільний консенсус і кримінальне право.
- ❖ *Форма подачі:* Лекція, робота у групах, модерована дискусія.

Сесія 4 (90 хв.) – Правосуддя і верховенство права (правовладдя) в часи конфлікту.

- ❖ *Викладачі:* Джоел Семуельс і Олена Харитонова.
- ❖ *Теми:* Як верховенство права (правовладдя) забезпечується у надзвичайних ситуаціях? Які повинні існувати форми захисту, щоб забезпечити збереження

верховенства права (правовладдя) у період конфлікту? Як можна притягнути до відповідальності державу, коли у період конфлікту верховенство права (правовладдя) дає збій?

❖ *Форма подачі:* Лекція, модерована дискусія.

Закінчення дня: Підведення підсумків, повторення, обговорення домашнього завдання, питання/відповіді.

Навчальні результати

Після сьогоднішньої дискусії і презентацій учасники будуть:

- Розуміти як міжнародні норми у сфері захисту прав людини стосуються діяльності у сфері бізнесу
- Розуміти взаємозв'язок між формами захисту прав людини та діяльністю у сфері бізнесу і ефективними засобами юридичного захисту
- Розуміти роль держави, громадянського суспільства та юридичної спільноти у сприянні належному виконанню представниками бізнесу зобов'язань щодо захисту прав людини
- Виявляти порушення прав людини з боку бізнесових структур для впровадження на корпоративному рівні практики оцінки ризиків такого порушення внаслідок комерційної діяльності
- Визначати основні питання застосування міжнародних антидискримінаційних норм в українському контексті
- Описувати основні положення українського антидискримінаційного законодавства
- Визначати і обговорювати питання верховенства права у період конфлікту
- Розуміти основи прямих обов'язків і відповідальності держави на непідконтрольних територіях, а також поняття «ефективного контролю»

День 5: Верховенство права (правовладдя) на практиці: професіоналізм та етичні зобов'язання.

Опис

Згідно з позицією Організації Об'єднаних Націй, професійне навчання для адвокатів, суддів, прокурорів і співробітників органів правопорядку повинно плекати культуру служіння і етику, у частині сприяння верховенству права (правовладдю). Ефективно здійснювати правосуддя можливо лише за умови, що юридичні норми застосовуються прогнозовано і професійно. Але в установах правосуддя працюють люди: адвокати, прокурори, судді і правоохоронці. Щоб мати верховенство права (правовладдя), суспільству необхідно більше, ніж просто закони та установи. Установи повинні сприйматися суспільством як легітимні та такі, які заслуговують на пошану. А в центрі верховенства права (правовладдя) стоять відносини між урядом і суспільством.

В інтересах громадськості мати легітимні юридичні, судові і корекційні установи. Як накладати відповідальність на працівників таких установ? Сьогодні будемо обговорювати, як саме зобов'язання, важливі для верховенства права (правовладдя), реалізуються саморегульованими механізмами чи якоюсь формою державного контролю. Як такі поняття, як професійність, незалежність, етика і безперервна освіта сприяють доброчесності і легітимності судових установ?

Сесії в рамках дня 5

Сесія 1 (90 хв.) – Професія юриста, незалежність і легітимність.

- ❖ *Викладачі:* Стівен Остерміллер і Джоел Семуельс.
- ❖ *Теми:* Юристи вважаються невід'ємною частиною демократії, частково зважаючи на роль судів у стримуванні виконавчої влади. Як ця професія сприймає зобов'язання, пов'язані з захистом і збереженням демократичного устрою?
- ❖ *Форма подачі:* Презентація, практична вправа у малих групах, модерована дискусія.

Сесія 2 (90 хв.) – Виклики та можливості професійного саморегулювання.

- ❖ *Викладачі:* Стівен Остерміллер і Джоел Семуельс.
- ❖ *Теми:* Що таке саморегулююча професія? Як вона визначає громадський інтерес і ставить його над особистими справами?
- ❖ *Форма подачі:* Презентація і модерована дискусія.

Сесія 3 (90 хв.) – Незалежність, неупередженість та незаангажованість суб'єктів правосуддя.

- ❖ *Викладачі:* Джоел Семуельс і Тетяна Цувіна.
- ❖ *Теми:* Як розрізняти такі взаємопов'язані поняття як незалежність, неупередженість і доброчесність? Що означає бути незалежним або доброчесним для судів чи професій? Чому ці поняття мають значення для верховенства права (правовладдя)?
- ❖ *Форма подачі:* Презентації, аналіз практичних прикладів, модервана дискусія.

Сесія 4 (90 хв.) – Порівняльні професійні та етичні зобов'язання правників.

- ❖ *Викладачі:* Стівен Остерміллер і Ашот Агаян.
- ❖ *Теми:* Кодекси професійної етики професійних організацій встановлюють процедури врегулювання конфлікту інтересів та накладають обмеження на реалізацію делегованих повноважень і громадської довіри. Саморегулюючі професії дотримуються позиції, що такі конфлікти загалом найкраще здатні оцінити лише представники з аналогічною кваліфікацією, які можуть оцінити якість виконаної роботи та гарантувати, що високоякісні послуги було надано без зловживань у прагненні отримати фінансову вигоду. Наскільки ефективні такі системи?
- ❖ *Форма подачі:* Презентація, практична вправа в малих групах, модервана дискусія.

Закінчення дня: Підведення підсумків, повторення, обговорення домашнього завдання, питання/відповіді.

Навчальні результати

Після сьогоднішніх дискусій і презентацій учасники будуть:

- Розуміти значення легітимності та як легітимність стосується правничої професії в Україні
- Усвідомлювати як можуть або не можуть працювати на практиці основи функціонування саморегулюючих професій
- Визначити основні питання, пов'язані з саморегулюючими професіями, такі як визначення державного інтересу, уникнення конфлікту інтересів, а також як взаємодіють норми професійної діяльності з правилами підзвітності інших державних секторів.
- Розглядати незалежність, неупередженість і доброчесність суб'єктів сектору правосуддя на практиці, включаючи не лише значення кожного з цих понять, а й також те, як вони поняття пов'язані один з одним та з верховенством права

- Визнати важливість професійної етики для зміцнення верховенства права (правовладдя)
- Розуміти етичні цінності та обов'язки, спільні для усіх правничих професій
- Знати про джерела етичних правил для представників правничих професій
- Знати як застосовувати правила професійної етики і конфлікту інтересів у повсякденному житті

День 6: Правове обґрунтування: огляд нових розробок та нових викликів

Опис

Побудова юридичної аргументації – це центральна частина усієї теорії і практики правової і судової системи. Це логічний процес, у якому представники юридичних і суддівських професій наближають закон до практичного світу повсякденного життя. Послідовність у формі і змісті юридичного обґрунтування важлива для удосконалення логіки та аргументів, необхідних для застосування приписів права у реальних ситуаціях. Припис права, як написаний, так і розтлумачений судьями, адвокатами, базується сам на собі; попередні рішення, тлумачення і законодавство використовуються послідовно як контекст та призма, крізь яку доводиться вирішувати поточні юридичні справи. Розуміння застосування прецедентного права і судової практики – частина практичної діяльності кожного представника юридичної професії. Сьогодні буде представлено методику юридичного аналізу та аргументування, а також її застосування у різних сферах права.

Сесії в рамках дня 6

Сесія 1 (90 хв.) – Методика IRAC (Проблема, Правило, Аналіз, Висновок).

- ❖ *Викладачі:* Стівен Остерміллер і Тетяна Цувіна.
- ❖ *Темі:* Основні положення правового обґрунтування, метод IRAC.
- ❖ *Форма подачі:* Лекція, модерована дискусія, вправи на основі аналізу практичних прикладів.

Сесія 2 (90 хв.) – Прецедент.

- ❖ *Викладачі:* Стівен Остерміллер і Тетяна Цувіна.
- ❖ *Темі:* Історичні і теоретичні основи прецеденту; використання прецеденту в системах континентального права; використання прецеденту в Європейській конвенції з прав людини і в Україні.
- ❖ *Форма подачі:* Лекція, модерована дискусія, дебати у групі на основі гіпотетичних ситуацій.

Сесія 3 (90 хв.) – Конституційне право.

- ❖ *Викладачі:* Ґрегорі Ґізволд і Юрій Барабаш.
- ❖ *Темі:* Конституційна структура і роз'яснення законодавства, досвід США і України як приклад еволюції юриспруденції. Захист індивідуальних прав у конституційних рамках. Правовий формалізм (принцип законності) проти реалізму (або «учіння про керування ціллю») і текстуалізму. Функції пільг і недоторканості та відповідні межі.

- ❖ *Форма подачі:* Вступна лекція; підсумкова презентація; Обговорення практичного прикладу; Дискусія.

Сесія 4 (90 хв.) – Процесуальне право.

- ❖ *Викладачі:* Грегори Гізволд і Тетяна Цувіна.
- ❖ *Теми:* Проаналізувати проблеми процесуального права у контексті захисту прав людини та застосування методики IRAC. Приклади будуть містити підтекстові посилання на питання теми «Доступ до правосуддя».
- ❖ *Форма подачі:* Коротка вступна лекція і презентація практичних прикладів; робота в малих групах; адаптований Сократівський метод для постановки питань і пошуку відповідей.

Закінчення дня: Підведення підсумків, повторення, обговорення домашнього завдання, питання/відповіді.

Навчальні результати

Після сьогоднішньої дискусії і презентацій учасники будуть:

- Розуміти методику IRAC для конструкції правових рішень чи аргументації
- Мати навичку застосування методики IRAC для юридичної аргументації
- Визначати та правильно зазначати реальні юридичні проблеми, а також інші основні частини юридичної аргументації
- Розуміти базові передумови та походження прецеденту
- Застосовувати аналогії та відмінності між різними справами
- Застосовувати прецедентний підхід в побудові аргументації чи винесенні рішення у справі
- Розуміти важливість тлумачення при побудові аргументів на основі прецеденту або тексту (Конституція або Закон)
- Розуміти та пояснювати труднощі у використанні правил «чорного і білого» або правил «більшості» для рішень у справі в контексті конституційних прав
- Мати порівняльне розуміння різних методів тлумачення, які застосовуються у правових системах прецедентного права
- Застосовувати прецедент (судову практику українських судів, Європейського суду з прав людини чи інших юрисдикцій) для побудови аргументації для основних процесуальних питань
- Застосовувати методику IRAC для аналізу прийняття рішень у рамках юридичного формалізму (пуристичного підходу) у контексті реальної справи
- Мати розуміння напруженої ситуації між правовими повноваженнями і юридичною визначеністю, а також обговорювати переваги і недоліки процесуальних обмежень для державної влади

День 7: Застосування навичок правового обґрунтування в умовах сьогодення.

Опис

Одна з основних функцій закону – допомагати підтримувати суспільний порядок. У демократичному суспільстві громадяни мають важливу потребу знати, які саме дії дозволені, а які заборонені чи обмежені. Втім, держава не може передбачати абсолютно усі ситуації та створити правило завчасно. В певному розумінні «верховенство права» (правовладдя) описує напружені відносини між завданням держави утримувати порядок та правами громадян. Оприлюднення законів, прозорість процесів оголошення судових рішень, підзвітність представників правничої і судової сфер – усе це допомагає забезпечити визначеність та послідовність для процесу застосування загальних правил до конкретних ситуацій. Таке призначення правил до обставин з реальних ситуацій підкріплено логікою, аргументацією, інтерпретацією законодавства та попередніми судовими рішеннями, а також рішучими аргументами правників. Сьогодні розглянемо цей виклик у декількох сферах права.

Сесії в рамках дня 7

Сесія 1 (90 хв.) – Кримінальне право, част. 1.

- ❖ *Викладачі:* Грегори Гізволд і Олена Харитоновна.
- ❖ *Теми:* Визначити і обговорити обов'язки держави, щоб безпосередньо захищати своїх громадян на індивідуальній основі (наприклад, захист прав, у тому числі права на життя) та колективно (напр., захищаючи «суспільні блага» та дозволяючи викривлені висловлювання). Розуміння переваг і обмежень кримінального права у демократичному устрої.
- ❖ *Форма подачі:* Вступна лекція; робота в малих групах для аналізу справ і формулювання аргументів за/проти; адаптований Сократівський метод для запитань і відповідей.

Сесія 2 (90 хв.) – Кримінальне право, част. 2.

- ❖ *Викладачі:* Грегори Гізволд і Олена Харитоновна.
- ❖ *Теми:* Продовження дискусії та аналізу кримінального права у демократичному устрої. Розгляд питань, які підкріплюють важливість кримінального права як ствердно прогнозованого (напр., не можна карати за дію, яка не заборонена; «nulla poena sine lege») та проактивного (напр., заборона зворотньої сили закону, ex post facto).
- ❖ *Форма подачі:* Вступні тези та презентація нових справ; робота в малих групах; адаптований Сократівський метод для запитань і відповідей.

Сесія 3 (90 хв.) – Верховенство права (правовладдя) у приватному праві (бізнес, контракти).

- ❖ *Викладачі:* Олена Уварова і Грегорі Гізволд.
- ❖ *Теми:* Розуміння ролі судів і юридичних принципів у приватних справах (договори, нерухомість, та ін.) із застосуванням методики ППАВ для аналізу у малих групах.
- ❖ *Форма подачі:* Вступна презентація; роботи в малих групах; адаптована дискусія Сократівським методом для визначення основних питань.

Сесія 4 (90 хв.) – Верховенство права (правовладдя) у приватному праві (сімейні та трудові відносини).

- ❖ *Викладачі:* Олена Уварова і Грегорі Гізволд.
- ❖ *Теми:* Продовження дискусії про справи з приватного і господарського права у контексті верховенства права (правовладдя) і прав людини.
- ❖ *Форма подачі:* Вступна презентація; представлення справ; робота в малих групах; адаптована дискусія Сократівським методом для визначення основних питань.

Закінчення дня: Підведення підсумків, повторення, обговорення домашнього завдання, питання/відповіді.

Навчальні результати

Після сьогоднішньої дискусії і презентацій учасники будуть:

- Застосовувати методику правової аргументації IRAC для аналізу кримінальних справ
- Формувати краще розуміння і здатність для гармонізації справ з різних юрисдикцій (Європейський суд з прав людини і Україна)
- З готовністю застосовувати методику IRAC для юридичної аргументації при аналізі кримінальних справ
- Мати краще розуміння та вправність для гармонізації конкурентних цілей кримінального права (певність, прогнозованість, суспільний контроль)
- Розуміти роль незалежного суду у цьому процесі
- Застосовувати прецедент (Україна, ЄСПЛ, або інші справи) для аргументації у справах з господарського і договірнього права
- Використовувати прецеденти (Україна, ЄСПЛ, чи інші справи) для роботи зі справами зі сфери сімейного і трудового права
- Мати базове розуміння того, як питання прав людини може застосовуватися до виключно комерційних відносин

- Усвідомлювати, коли «приватні» справи стають «публічними» (тобто, правомірними) та роль державного інтересу у комерційних спорах

День 8: Юридичне консультування та інтерв'ювання

Опис

Майже усі фахівці юридичних професій мають клієнтів. Клієнт може бути індивідуальною особою, організацією, чи навіть державою. Але все одно представники юридичних професій повинні обслуговувати своїх клієнтів. Ефективні консультації для клієнтів – це невід'ємна частина юридичної практики. Ці модулі акцентують на початкових аспектах представлення клієнта – дізнатися про проблему клієнта, проаналізувати цю проблему з юридичної точки зору, розробити запропоновані рішення проблеми. Дослідження вказують на те, що важливі неюридичні навички, такі як вміння слухати, емпатія, комунікація, вирішення проблем і креативний підхід такі ж важливі, як і «юридичні» вміння визначення проблеми та юридичної експертизи. Останній модуль розглядає навичку бесіди зі свідками, тобто отримання найважливішої інформації від свідка, який не є вашим клієнтом, і навіть може бути вороже налаштований. Ці модулі розглядають важливі основні навички на основі найсвіжіших досліджень з комунікації та розглядає їх у контексті сучасної України.

Сесії в рамках дня 8

Сесія 1 (90 хв.) – Навички інтерв'ювання та слухання.

- ❖ *Викладачі:* Стівен Остерміллер і Тетяна Цувіна.
- ❖ *Темі:* Клієнтоцентровані підходи, співбесіда, слухання.
- ❖ *Форма подачі:* Презентація; робота в малих групах; симуляція.

Сесія 2 (90 хв.) – Опитування, консультування і організація.

- ❖ *Викладачі:* Стівен Остерміллер і Тетяна Цувіна.
- ❖ *Темі:* Навички постановки питань, консультування, організаційні вміння.
- ❖ *Форма подачі:* Презентація; робота в малих групах; моделювання ситуації; демонстрація.

Сесія 3 (90 хв.) – Від теорії до практики: консультування.

- ❖ *Викладачі:* Стівен Остерміллер і Тетяна Цувіна.
- ❖ *Темі:* Відпрацювання та присутність на бесідах з клієнтами.
- ❖ *Форма подачі:* Демонстрація бесід з клієнтом; відпрацювання співбесід; дискусія.

Сесія 4 (90 хв.) – Допит свідків.

- ❖ *Викладачі:* Стівен Остерміллер і Тетяна Цувіна.
- ❖ *Теми:* Принципи опитування свідків; вороже налаштовані свідки; отримання інформації.
- ❖ *Форма подачі:* Аналіз практичних прикладів; відпрацювання допитів свідків; дискусія.

Закінчення дня: Підведення підсумків, повторення, обговорення домашнього завдання, питання/відповіді.

Навчальні результати

Після сьогоднішньої дискусії і презентацій учасники будуть:

- Розуміти базові принципи клієнто-орієнтованого консультування
- Проявляти емпатію, застосовувати активне слухання та інші техніки для вирішення проблем
- Проводити базові первинні бесіди з клієнтом
- Застосовувати різні види питань у правильний час під час бесіди з клієнтом
- Проявляти креативний підхід та розглядати способи допомогти клієнтові вирішувати його проблеми
- Розуміти базові принципи бесіди зі свідками
- Проводити прості бесіди зі свідками, навіть якщо свідок налаштований вороже

Четвер, День 9: Вирішення спорів як елемент верховенства права (правовладдя).

Опис

Судовий розгляд – це затратна процедура, а результати непевні. Відповідно, більшість правових спорів врегульовуються за стінами зали суду, часто шляхом переговорів і домовленостей. Втім, мало хто з практиків проходив відповідне навчання з такого методу врегулювання спорів. Успішні правники часто стверджують, що їх переговорні навички виявилися чи не найважливішими чинниками для успішного результату. Насправді, переговорні навички важливі у всіх сферах життя, крім формального юридичного світу.

Останні півстоліття зазнало значного покращення у розумінні науки ведення переговорів. Ці модулі представляють учасникам деякі основні принципи, які стали надбанням попереднього розвитку. Сюди входить теоретична і практична база переговорів на основі інтересу. Сюди також будуть згадані і останні здобутки в теорії комунікації та теорії ігор. Для того, щоб краще зрозуміти ці засадничі моменти, учасникам доведеться виконати різні непрості практичні вправи та взяти участь у дискусіях, які сформулюють краще розуміння цих принципів. Вони дозволять учасникам відпрацювати ефективніші методи переговорів на основі інтересу та шукати рішення за межами традиційної парадигми домовляння на основі позиції.

Сесії в рамках дня 9

Сесія 1 (90 хв.) – Підходи до ведення переговорів.

- ❖ *Викладачі:* Стівен Остерміллер і Тетяна Цувіна.
- ❖ *Теми:* Теорії ведення переговорів – дистрибутивні/інтегративні переговори; які підготуватися до переговорів; BATNA (Найкраща альтернатива угоді, досягнутій в результаті переговорів); теорія ігор.
- ❖ *Форма подачі:* Лекція; інтерактивний діалог з фасилітатором; практична вправа.

Сесія 2 (90 хв.) – Інтегративні або взаємовигідні переговори.

- ❖ *Викладачі:* Стівен Остерміллер і Тетяна Цувіна.
- ❖ *Теми:* Принципи інтегративних переговорів / переговорів на основі інтересу (Люди – окремо, проблеми - окремо; Акцент на інтересах, а не на позиціях; Знайти варіанти для взаємовигідного результату; наполягати на використанні об'єктивних критеріїв); застосування принципів; аналіз ролі співпраці, репутації і покарання при переговорах; теорія ігор.
- ❖ *Форма подачі:* Лекція, інтерактивний діалог з фасилітатором, практична вправа з ведення переговорів для 4 осіб про споживання води, і підсумкова дискусія про результати вправи.

Сесія 3 (90 хв.) – Завдання на ведення переговорів.

- ❖ *Викладачі:* Стівен Остерміллер і Тетяна Цувіна.
- ❖ *Теми:* Використання принципів інтегративних переговорів; аналіз інтересів; формування варіантів; аналіз об'єктивних стандартів; стратегії переговорів.
- ❖ *Форма подачі:* Коротка лекція з питаннями/відповідями; практична вправа з переговорів.

Сесія 4 (90 хв.) – Мирне врегулювання та посередництво.

- ❖ *Викладачі:* Девід Вон і Тетяна Цувіна.
- ❖ *Теми:* Питання Клієнт/Посередництво, стратегія переговорів; стиль переговорів; перспективна комунікація
- ❖ *Форма подачі:* Демонстрації зустрічі з врегулювання та медіації; обговорити відмінності.

Закінчення дня: Підведення підсумків, повторення, обговорення домашнього завдання, питання/відповіді.

Навчальні результати

Після сьогоднішньої дискусії і презентацій учасники будуть:

- Визначати основні відмінності між двома конкуруючими системами ведення переговорів
- Готуватися до переговорів за методикою BATNA
- Визначати та розуміти принципи переговорів на основі інтересу
- Визначати варіанти та розробляти об'єктивні стандарти при досягненні згоди
- Розуміти основні принципи комунікації та сприйняття і як вони працюють під час переговорів
- Брати участь у складних переговорах та успішно представляти свого клієнта
- Розрізнити різні типи альтернативних способів вирішення спорів (ADR), у тому числі медіацію, а також те, як ADR пов'язані з верховенством права
- Давати визначення медіації та розуміти процес медіації
- Описувати переваги медіації та застосування домовленостей на основі медіації
- Визнавати роль суддів, прокурорів і адвокатів у процесі медіації

День 10: Змагальність як елемент верховенства права (правовладдя) в Україні і обговорення підсумкового проекту

Опис

Останні зміни в Кримінальному процесуальному кодексі України дають більше можливостей для змагальних процедур при судовому розгляді. Правники зі сторони обвинувачення і захисту тепер вже мають чіткі повноваження брати на себе контроль над справами обвинувачення і захисту, включаючи представлення і допит свідків, а також виголошення заключного аргументу (КПК, Ст. 7, 22, 23, 42 та ін.). Втім, більшість студентів і фахівців не отримали достатньо підготовки про те, як саме ця система буде працювати на практиці. Під час перших двох модулів учасники обговорять теоретичні і практичні аспекти повноважень і функцій учасників судового провадження в Україні та їх етичні зобов'язання. Останні два модулі присвячені обговоренню підсумкових проектів.

Сесії в рамках дня 10

Сесія 1 (90 хв.) – Змагальність судового провадження як гарантія верховенства права (правовладдя). Роль та завдання усіх його учасників.

- ❖ *Викладачі:* Суддя Дебра Стівенс, Верховний Суд штату Вашингтон, США
- ❖ *Тем:* Змагальна і інквізиційна системи; зміна ролей для усіх учасників судового процесу.
- ❖ *Форма подачі:* Презентація за допомогою Skype про систему змагальності; модерована дискусія.

Сесія 2 (90 хв.) – Ролі ключових суб'єктів у залі суду та їх етичні зобов'язання.

- ❖ *Викладачі:* Віктор Смородинський, Ашот Агаян, Стівен Остерміллер
- Тем:* Змагальна і інквізиційна системи; зміна ролей для усіх учасників судового процесу.
- ❖ *Форма подачі:* Практична вправа у малих групах (обмін ролями) і інтерактивна дискусія з фасилітатором

Сесія 3 (90 хв.) – Пояснення і обговорення підсумкових проектів.

- ❖ *Викладачі:* Девід Вон, Грегорі Гізволд, Стівен Остерміллер.
- ❖ *Тем:* Підсумкові проекти.
- ❖ *Форма подачі:* Малі групи; питання/відповіді; презентація.

Сесія 4 (90 хв.) – Обрання тем для підготовки підсумкових проектів.

- ❖ *Викладачі:* Девід Вон, Тетяна Цувіна.
- ❖ *Теми:* Підсумкові Проекти.
- ❖ *Форма подачі:* Зустрічі у малих групах для затвердження викладачами

Закінчення дня: Підведення підсумків, повторення, обговорення домашнього завдання, питання/відповіді.

Навчальні результати

Після сьогоднішньої дискусії і презентацій учасники будуть:

- Визначати основні відмінності між змагальною і інквізиційною системою
- Краще розуміти етичні зобов'язання, яких повинні дотримуватися правники як гарантії верховенства права (правовладдя)
- Розуміти шляхи, які КПК України дозволяє для забезпечення змагальності кримінального провадження
- Розуміти функції різних учасників судового процесу згідно з чинним КПК України
- Розуміти завдання із підготовки підсумкового проекту
- Мати затверджену тему для підготовки підсумкового проекту